

AAN DE HOUTLEI VROEGER EN NU

Een Gentenaar die van zijn stad houdt en over haar verleden iets afweet kan, wanneer hij vandaag langs de Houtlei wandelt en daarbij even terugdenkt aan wat die in vroeger tijden geweest is, alleen maar betreuren dat een zo mooi stadslandschap op het einde van de vorige eeuw voor altijd verloren is gegaan. Die spijtige vaststelling dateert dus niet van heden maar reeds van rond de eeuwwisseling. Ze blijft echter nog altijd gelden en houdt in grote mate verband met wat in de 19de eeuw gebeurde, met het dempen van de Houtlei in 1899 en ook met hetgeen zich daarna nog voordeed.

De Houtlei kan en zal nooit meer zijn wat ze geweest is en het zijn niet de aldaar in 1991 en 1992 uitgevoerde wegen- en rioleringswerken noch de heraanleg die daaraan iets veranderen. De kern van het probleem is van een andere aard. Maar het is wel naar aanleiding van die werken en van gesprekken die we bij die gelegenheid met belangstellenden over de Houtlei gevoerd hebben, dat we weer over dat verleden zijn gaan nadenken en dat we nogmaals getracht hebben ons een beeld te vormen over de Houtlei zoals ze er ooit uitgezien heeft. Er is echter veel veranderd.

De Houtlei heeft een uitgesproken historisch karakter. Haar geschiedenis gaat zeer ver terug in de tijd en bevat merkwaardige hoofdstukken en bladzijden. Het kan vanzelfsprekend niet de bedoeling zijn om binnen het kort bestek van onderhavige bijdrage die geschiedenis in haar geheel te overschouwen. Dat is eenvoudigweg niet mogelijk. We zullen er ons toe beperken om enerzijds aandacht te besteden aan een aantal gebouwen die lange tijd mede het karakter van de Houtlei bepaald hebben en die ofwel in de loop der jaren verdwenen of integendeel bewaard zijn gebleven; en anderzijds initiatieven en ingrepen ter sprake brengen die de Houtlei als stadsgezicht vroeger maar ook in een recenter verleden schade toebrachten en verminkten. We zullen het tenslotte ook hebben over feiten, gebeurtenissen en zaken die naar onze mening ten onrechte minder in het licht worden geplaatst wanneer men het heeft over de geschiedenis van de Houtlei want deze laatste heeft op een breder vlak en op het stuk van het maatschappelijk- en verenigingsleven toch een en ander weten gebeuren en meegemaakt dat tot de geschiedenis van onze stad behoort. Geschiedenis houdt niet alleen verband met gebouwen maar heeft uiteraard ook en in de eerste plaats te maken met mensen.

De naam "Houtlei" dateert pas uit de 16de eeuw, toen het langs de waterweg aangevoerd hout er op de kaaien gelost en gestapeld werd en er zelfs een markt van brand- en timmerhout gevestigd was. Voordien sprak men over de "Gracht" die zeker vóór 1190 en wellicht al rond 1100 gegraven werd. Deze Gracht, die begon vanaf het Kuipgat, waar hij een verlenging vormde van de Ketelvest, aan de overkant van de Leie, liep eerst een stukje rechtdoor, maakte dan een bocht en ging een heel eind door in de richting van de Poel en van de

Ramen, beschreef daar opnieuw een bocht en liep verder achter de Drabstraat, om dan halverwege de Jan Breydelstraat weer uit te monden in de Lieve. De Gracht voltooide de watergordel en vormde een verdedigingslinie. Hij omsloot de Sint-Michielswijk, eerste uitbreiding van de middeleeuwse Gentse stadskern over de Leie, daarom ook "Overleie" genoemd.

Op het einde van de 12de eeuw werd de Houtleigracht versterkt met een grote vestingmuur die beheerst werd door Torens en machtige Poorten: het Wijkhuis, de Zandpoort (ook Zottepoort geheten), de Posternepoort en de Torrepoort (ook Torhoutpoort en Drongenpoort genoemd). De Torrepoort was gelegen aan de Poel. We hebben er reeds uitvoerig aandacht aan besteed in een bijdrage, verschenen in het nr. 5 van de 20ste jaargang 1991 van "Ghendtsche Tydinghen" en getiteld "Toen Wegenwerken op de Poel en Sint-Michielsplein een Stuk Ver Verleden Blootlegden". We zullen er hier dan ook niet verder over uitweiden.

Er was een tijd dat de Houtlei met de brede Gracht, de met een lange rij sierlijke bomen afgeboorde kaaien, met de machtige stadsomwalling en vestingmuur, met de indrukwekkende Poorten en Torens, de fraaie gebouwen en de stijlvolle woningen uit verschillende bouwperiodes, een prachtig stadsbeeld bood, enig in zijn soort.

We kunnen er ons goed rekenschap van geven wanneer we de beschrijvingen van de Houtlei uit die tijd lezen en wanneer we oude tekeningen, prenten,

Fig. 1. De Houtlei gezien vanaf de Torrepoortbrug. Links het Alexianenklooster; op de achtergrond de Abdy van Oost-Eeklo; rechts het "Hotel Ortegat" en de "Parnassus". (SAG, AGW 32).

Fig. 1bis. De Houtlei vóór de demping. Copyright A.C.L. Foto Nr. 35273.

gravures en aquarellen bekijken waaronder deze, gemaakt tussen 1820 en 1823 door Jan Joseph Wynants, een Hollands soldaat die in Gent gekazerneerd lag en tijdens zijn verblijf alhier tientallen Gentse stadsgezichten penseelde. Een ervan, dat een uitzonderlijk mooi beeld verschaft van de Houtlei, gezien vanaf de Torrepoortbrug, geven we hierbij ter illustratie (Fig. 1). Daarop onderscheidt men, benevens de Gracht; de kaaimuren; links het klooster, de kapel met het sierlijke torentje van de Alexianen of Cellebroeders, die toen reeds de gebouwen hadden verlaten; op de achtergrond de Posteernebrug, de Abdij van Oost-Eeklo en rechts een aantal woningen waaronder het "Hotel Ortegat" en het gebouw waar de "Parnassus" gevestigd was.

Tot de werkelijk oude delen van de Houtlei behoorde, benevens de Gracht, de omwalling en de versterkte Poorten en Torens, o.m. ook het tegen de oude vestingmuur aangebouwd en op een hoogte gelegen KLOOSTER VAN DE CELLEBROEDERS, SCHOKKEBROEDERS OF ALEXIANEN, die reeds van in het begin van de 14de eeuw "up de Veste" waren aangekomen, er in 1481 een bidplaats bouwden en twee eeuwen later op het SCHOKKEBROERS-VESTJE een nieuwe en zeer mooie barokke kapel optrokken. Die Broeders hadden de taak op zich genomen om zieken te verzorgen, ook ten tijde van de pestepidemie, en om de doden te begraven. Ze verpleegden ook geesteszieken en genoten waardering voor het werk dat ze presteerden. Ze bleven op het Schokkebroersvestje tot in 1798. Toen werden ze door het Frans Bewind uit hun gebouwen verdreven nadat ze er, behoudens een onderbreking tijdens het Calvinistisch Bewind, gedurende bijna vijf eeuwen gevestigd waren geweest. In het begin van de 19de eeuw werden de kloostergebouwen verenigd met de goederen van de Burgerlijke Godshuizen van de Stad en werden ze eigendom van deze laatste. Tot in 1828 dienden de gebouwen als gevangenis en opsluitingshuis voor onvermogenende schuldenaars. Daarna verleenden de vroegere kloostergebouwen nog onderdak aan mannelijke geesteszieken, die er verpleegd werden door de Broeders van Liefde en het nadien zouden verlaten voor het Guislaingesticht toen dit in 1857 voltooid was.

De gebouwen op het Schokkebroersvestje geraakten nu meer en meer in verval. In november 1862 werden de gebouwen, die reeds meer dan vijf jaar leegstonden, verkocht aan de heer Gisleen Alfred Piers de Raveschoot die ze verhuurde aan de Commissie der Christelijke Scholen en in 1863 startte er het "Institut Saint Amand" met, zoals in een bericht in "Le Bien Public" werd gezegd, "un demi pensionnat auquel sera joint un quart de pensionnat". Wat het leerprogramma betrof werd er op gewezen "que la langue française fait l'un des principaux objets de l'enseignement". In 1894 verkocht Piers de Raveschoot grond en gebouwen aan de Provinciaal der Christelijke Scholen.

Voor Sint-Lucas verliepen de zaken moeizamer. De "Sint-Lucas Academie" werd te Gent op het Steendam gesticht in het jaar 1862 onder de leiding van de Broeders der Christelijke Scholen. In 1864 werd de tekenschool van Broeder Marès evenwel binnen het Sint Amandusgesticht gevestigd, maar van een

vlotte samenwerking tussen het elitaire Saint-Amand en de volkse tekenschool van Sint-Lucas was er maar weinig of geen sprake. Sint-Lucas moest het zelfs stellen met lokalen op de zolder.

Het duurde tot in september 1871 vooraleer Sint-Lucas de vrijgekomen lokalen van de St. Jozefkring kon betrekken. Einde van de 19de eeuw kon het een begin maken met zijn definitieve ontplooiing.

Sint-Amandus en Sint-Lucas behoren dus tot de latere, 19de eeuwse ontwikkeling van de Houtlei.

We begeven ons thans naar de overzijde van de Houtlei.

Een van de andere zeer oude delen aan de Houtlei is "POORTAKKER". Sedert de 13de eeuw droeg de plaats, waar het godshuis heeft gestaan, deze naam. Fr. De Potter legt uit dat men aanvankelijk geheel de streek, begrepen tussen "ser Rases gerechte", het Marialand en den Akker, daaronder begrepen de heerlijkheid "Het Spiegelhof", de naam gaf van "Poortakker". Men placht, zo gaat de auteur verder, deze plek aan te duiden als nevens Gent gelegen: "Port hackere neffens die ... stede van Ghent". De plaats was buiten de bemuurde en omwalde stad gelegen: "Portaker extra muros oppidi Gandavensis", wordt in een charter van 1282 gezegd.

De naam "Poortakker" werd in 1278 gegeven aan het begijnhof van St. Aubertus of St. Obrecht dat echter reeds vóór die datum op die plaats zou zijn opgericht. De meningen over de datum en de omstandigheden van die stichting lopen evenwel uiteen.

Toch berust de datum van 1278 op een ernstige grond. Tijdens opgravingen werd immers een blauwe hardsteen gevonden waarin de volgende tekst gebeiteld staat: "BEGGINAGIUM S. AUBERTI DICTUM POORTACKER AN. 1278". Deze steen is thans nog in het klooster te zien en bevindt zich ingemetseld in de muur onder een glazen afdak in de mooie tuin. Men treft er, eveneens ingewerkt in de muur, nog een aantal grafstenen aan uit vroegere eeuwen met de vermelding van personen die in het kloosterpand verbleven hebben.

Margareta van Constantinopel nam de Begijnen onder haar bescherming en nadat de Begijnhoven "St. Elisabeth" en "Ter Hooie" ieder een "fermery" of infirmerie gekregen hadden, werd aan behoeftige en zieke Begijnen, die buiten de twee grote Begijnhoven woonden, onderdak verleend en verpleging verstrekt in het St. Aubertusbegijnhof.

Tijdens het Frans Bewind kwam het bestuur van het Begijnhof in handen van de Commissie der Burgelijke Godshuizen. In 1863 werd het Begijnhof, dat te koop was gesteld, aangekocht door graaf Joseph de Hemptinne, die de gebouwen schonk aan de CONGREGATIE VAN DE ZUSTERS VAN DE GEDURIGE AANBIDDING, ook ZUSTERS VAN DE H. EUCHARISTIE genoemd.

De 13de eeuwse kapel evenals de aanpalende gebouwen werden daarna afgebroken en vervangen door gebouwen, opgetrokken in neo-gotische stijl.

In 1874 werd de nieuwe kapel ingewijd. Het interieur van de kapel, die zeer mooie glasramen bezit, is bijzonder fraai en stemmig. In het huidig klooster verblijven nu nog steeds de Zusters van de H. Eucharistie; ze zijn nog ten getale van vijf.

Poortakker is een stille en rustige plek aan de Houtlei.

Op de aquarel van Jan Joseph Wynants die we hierboven bespraken, konden we op de achtergrond de ABDIJ VAN OOST-EEKLO onderscheiden. Ze werd aldus genoemd naar de Zusters Bernardinessen of Cisterciënserinnen van Oost-Eeklo die, nadat ze uit hun gebouwen aldaar door de Calvinisten waren verjaagd, zich in 1585 in Gent kwamen vestigen in het "POSTERNEHOF", het voormalig verblijf van de Graven van Vlaanderen. In 1607 werd de eerste steen gelegd van de eigenlijke Abdij waarvan de kerk werd ingewijd in 1618. Ter illustratie geven we hierbij een afbeelding van de ABDIJ VAN OOST-EEKLO EN DE POSTEERNEPOORT eveneens van de hand van Jan Joseph Wynants (Fig. 2).

Het "Posternehof" zelf was al oud. Het strekte zich uit aan beide zijden van de Gracht. De Potter schrijft dat, volgens het "Memorieboek", het "Hof ter Posterne" ten jare 1379 ter zijde van de POSTEERNEPOORT werd gebouwd door Lodewijk van Male "die voor zijn talrijke minnaressen en speelgezellen een lustiger verblijf begeerde dan het toen nog niet volkomen ingericht "Hof ten Walle" (Prinsenhof), waar hij tot dan toe, te Gent zijnde, verbleef". Zelfde auteur wijst er echter op dat de datum, vermeld door het in het Memorieboek overgenomen handschrift, niet juist is want dat het vaststaat dat de "Posterne"

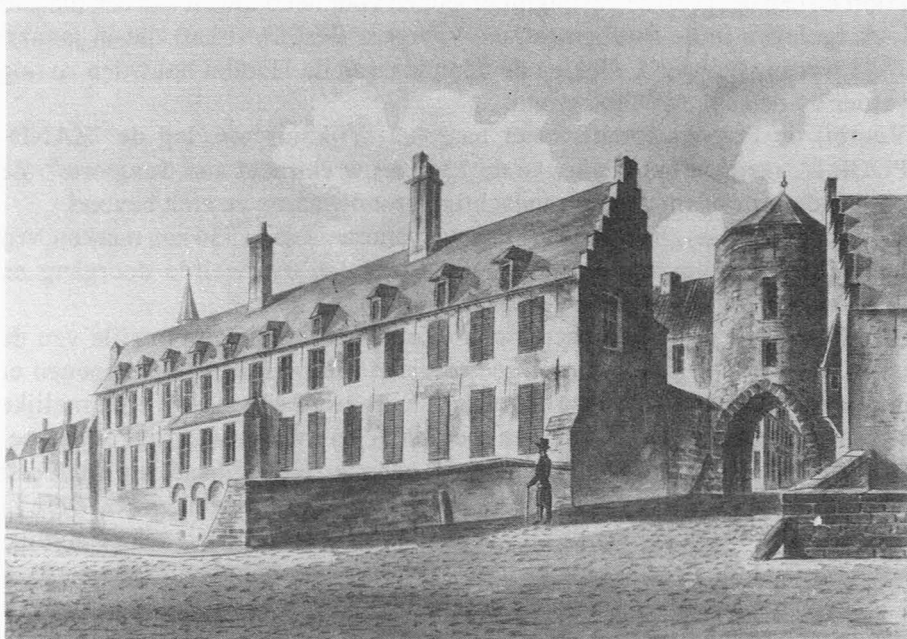

Fig. 2. De Abdij van Oost-Eeklo en de Posternepoort. (SAG, AG, W38)

reeds een halve eeuw vroeger de vorsten tot verblijf diende. Lodewijk van Male's vader, Lodewijk van Nevers, betrok het reeds in 1322. De eerste vergroting van "Myns Heeren Hof van Vlaenderen", zoals het genoemd werd, schijnt te dagtekenen van omsteeks 1370.

Volgens A. Van Werveke werd het "Hof ter Posterne" in 1353 ingehuldigd door Lodewijk van Male die er zijn Hertenpark van maakte. Van Werveke noemde Lodewijk van Male onze "Louis XV". We vinden dit een toch nogal vreemde vergelijking.

Toen Lodewijk van Male het Prinsenhof betrok, schonk hij het Hof ter Posterne aan zijn dochter Margareta van Male die gehuwd was met Filips de Stoute.

In 1412 heeft ook Jan zonder Vrees in het Hof ter Posterne verbleven.

In vrij duistere omstandigheden overleed in 1422 in het "Hof ter Posterne" Michaëla van Frankrijk, dochter van Karel VI en eerste gemalin van Filips de Goede. Naar het schijnt zou ze vergiftigd geweest zijn. Ze werd begraven in de kerk van de Sint-Baafsabdij en nadat Keizer Karel de abdij had afgeschaft, werd haar stoffelijk overschot overgebracht naar de Sint-Baafskerk.

Het "Hof ter Posterne" werd door de Vorsten niet meer bewoond in de tweede helft van de 15de eeuw en in de 16de eeuw geraakte het verbrokkeld.

Zoals men kan vaststellen hadden de Zusters Bernardinessen zich gevestigd op een plaats met een zeer lange en bewogen voorgeschiedenis. In de loop van het laatste decennium van de 18de eeuw werd hun gemeenschap ontbonden.

De gebouwen van de voormalige Abdij van Oost-Eeklo werden in 1833 voor een deel en in 1837 volledig aan de Jezuïeten verkocht. Deze laatsten lieten de Poort en een deel van de vestingmuur slopen voor het bouwen van een nieuwe kerk (gelegen in de Posteernestraat, vroegere Bestormstraat) die in januari 1844 werd ingezegend. Ook na de demping van de Houtlei bouwden ze nog verder op de aangewonnen grond.

Voorbij de Posteernepoort, meer naar het Wijkhuis toe, lag de "ZAND-POORT", reeds in het begin van de 13de eeuw vermeld als "Santporte". Ze ontleende haar naam aan de zandachtige grond waarop ze zich bevond.

De Zandpoort was, zoals men op het Stadspanorama van 1534 kan merken, vrij hoog. Ze bezat ook twee ronde Torens met een overwelfde doorgang en vormde een indrukwekkend geheel.

De Poort werd in de 17de eeuw ook "Zottepoort" geheten omwille van de nabijheid van het gesticht voor geesteszieke vrouwen dat de Schepenen er hadden opgericht in 1605. De ongelukkige vrouwen waren er in erbarmelijke omstandigheden ondergebracht en werden er op mensonwaardige wijze behandeld. Het oord werd ook "Simpelhuis" geheten. Na 1584 had de plaats eerst gediend als onderkomen voor de Grauwe Zusters of Penitenten. G. Deseyn spreekt in dit verband over de Grijsse Zusters van Nevele die, na het Calvinistisch Bewind, de beschikking hadden gekregen over het gebouw.

Alhoewel nopens het verdwijnen van de Zandpoort verschillende data worden genoemd, is het vrijwel zeker dat de Poort of wat er toen nog van overbleef in 1862 werd afgebroken.

Tot in het begin van deze eeuw bleef het asiel voor geesteszieke vrouwen behouden. Daarna werd het naar een ander en degelijk ingericht gesticht buiten de stad overgebracht.

Zoals men kan vaststellen ontbrak het aan de Houtlei zeker niet aan religieuze Orden en Kloostergemeenschappen. We hebben er reeds enkele vermeld en nog is de reeks niet afgesloten. Inderdaad, niet ver van de hoek met de Brandstraat en tegenover de Posteernestraat bevindt zich het **KLOOSTER EN DE KERK VAN DE FRANCISCANEN/MINDERBROEDERS**. Het complex dateert uit verschillende bouwperiodes en heeft eveneens een lange voorgeschiedenis.

De Zusters Clarissen-Urbanisten die, naar algemeen wordt aangenomen uit Geraardsbergen maar volgens een andere bron uit Ieper afkomstig waren, vestigden zich in 1645 in Gent, aanvankelijk op Sint-Pieters ten Spriete. In 1653 kochten ze gronden en woningen gelegen op het aloude "Slagveld" aan de Houtlei die eertijds deel uitmaakten van de tuin van het "Posternehof" waarover we het reeds gehad hebben. Om die aankoop te kunnen bewerkstelligen waren de Zusters evenwel genoopt om hun eigendom ten Spriete te gelde te maken maar daarop leden ze een gevoelig verlies.

In 1687 gingen de Zusters over tot de bouw van een klooster maar het was pas in 1738 dat de eenbeukige kloosterkapel kon worden afgewerkt.

Beperkte geldelijke middelen waren daarvan de oorzaak. De Zusters hadden immers slechts toelating gekregen om zich in Gent te vestigen op voorwaarde "dat sy, nocte haerlieder naercommers, niet en sullen almossen collecteren, nocte imant molest vallen ofte achterdeel en sullen doen". Die voorwaarden werden hen opgelegd door de Bisschop. Ook de Schepenen stelden als voorwaarde aan de Zusters "dat sij gheene aelmossen en zullen vrighen van de ghemeynt ofte andersins die stadt ende inwonders der selver moijelick vallen".

De Zusters waren dus aangewezen op andere inkomsten en het duurde een hele tijd vooraleer de nodige fondsen voor de bouw konden worden bijeengebracht. Om daartoe te komen, verstrekten de Zusters onderwijs aan meisjes van de goeude burgerij en hielden ze "een pensionnaat voor edele en andere rijke juffers" zoals Fr. De Potter het uitdrukt. Aan deze activiteit kwam echter een einde in 1783. Toen werd door het dekreet van maart 1783 van Keizer Jozef II, betreffende de beschouwende orden, de kloostergemeenschap opgeheven. Ingevolge die maatregel moesten de Zusters dan ook de kloostergebouwen verlaten en gingen ze zich als leken vestigen in de stad.

Nadat het dekreet tot opheffing, ingevolge de Brabantse Omwenteling van 1789, was komen te vervallen, werden de Zusters in de mogelijkheid gesteld om zich opnieuw te verenigen. Dat deden ze ook, maar lang duurde het niet, want tijdens het Frans Bewind werden ze in 1796 opnieuw afgeschaft. De kloostergebouwen werden te koop gesteld maar opgekocht door een bevriend persoon, die handelde voor rekening van de Abdis.

Fig. 2bis. Biechtstoel in de kerk der Franciscanessen.

Er volgden daarna nog pogingen om het kloosterleven verder en op een andere basis te bestendigen, door het oprichten van een nieuw genootschap. In 1840 maakten de twee overgebleven Zusters, die inmiddels de eigendom van de gebouwen hadden verworven, een testament waarbij ze Paters Recolletten van het Minderbroederklooster te Tielt aanstelden tot hun erfgenamen maar waarbij ze zich het vruchtgebruik voorbehielden.

Alhoewel de laatste Zuster pas in 1852 overleed, hadden de Minderbroeders reeds in 1840 hun intrek genomen in de gebouwen en begonnen ze met de kerk en het klooster aan te passen aan de noodwendigheden van de eredienst. De kerk werd verlengd tot aan de straat en in de loop van de jaren 1856-1857 werd de eenbeukige kerk uitgebreid met twee zijbeuken. In het begin van deze eeuw werden nog verdere verbouwingen doorgevoerd.

De voorgevel van de kerk is klassicistisch opgevat. Het interieur van het klooster, o.a. de refter is zeer mooi. Ook de kerk in neo-barok is bezienswaard. Ze bezit bijzonder fraaie stukken waaronder: het groot altaar, de prachtig gebeeldhouwde predikstoel, de biechtstoelen, het orgel evenals een aantal mooie beelden die het werk zijn van Mathias Zens.

Voor velen is het bezoek dat ze ter gelegenheid van de Open Monumentendag van september 1990 aan het klooster en aan de kerk van de Minderbroeders brachten wel een verrassing geweest. De meesten vermoedden immers niet dat ook het interieur van de kloostergebouwen zo mooi is en dat er zich zo'n prachtige en waardevolle zaken in bevinden.

Nog iets anders in verband met de Franciscanen/Minderbroeders. Reeds sinds lang kunnen behoeftige personen in dit klooster bij de "Broederschap der Franciscanen" brood afhalen of bonnetjes bekomen waarmee ze zich in een of andere bakkerij brood mogen aanschaffen. Ook heden is dat nog het geval en in een afhankelijkheid van het klooster, in de nabije Brandstraat, waar de "Sint Antoniuskring van de Franciscaanse Werken" is gevestigd, wordt onder nog een andere vorm (eten en kleding) hulp en bijstand verstrekt.

We hadden het tot hiertoe vooral over kloosters, kloostergemeenschappen en kerken maar er waren en er zijn natuurlijk ook nog tal van andere gebouwen die in belangrijke mate bijgedragen hebben tot het mooi geheel en het waardevol bouwkundig patrimonium dat aan de Houtlei haar bijzonder cachet heeft gegeven:

Aan de Houtlei nr. 110, tussen de Wellinckstraat en de Brandstraat, bevindt zich heden ten dage nog de grote en mooie herenwoning uit de 18de eeuw gekende onder de naam "HOTEL VERHAEGEN-LAMMENS". Deze woning getuigt niet alleen van een zeer fraaie architectonische aanpak als gebouw maar bezit ook een prachtig interieur en een rijke meubilering.

Reeds in de 16de eeuw was er, zoals blijkt uit het Stadspanorama van 1534, op deze plaats een belangrijk gebouw gelegen waarvan het karakter nochtans moeilijk te bepalen is.

De eerste eigenaar waarvan de naam bekend is, was de heer François Ignace

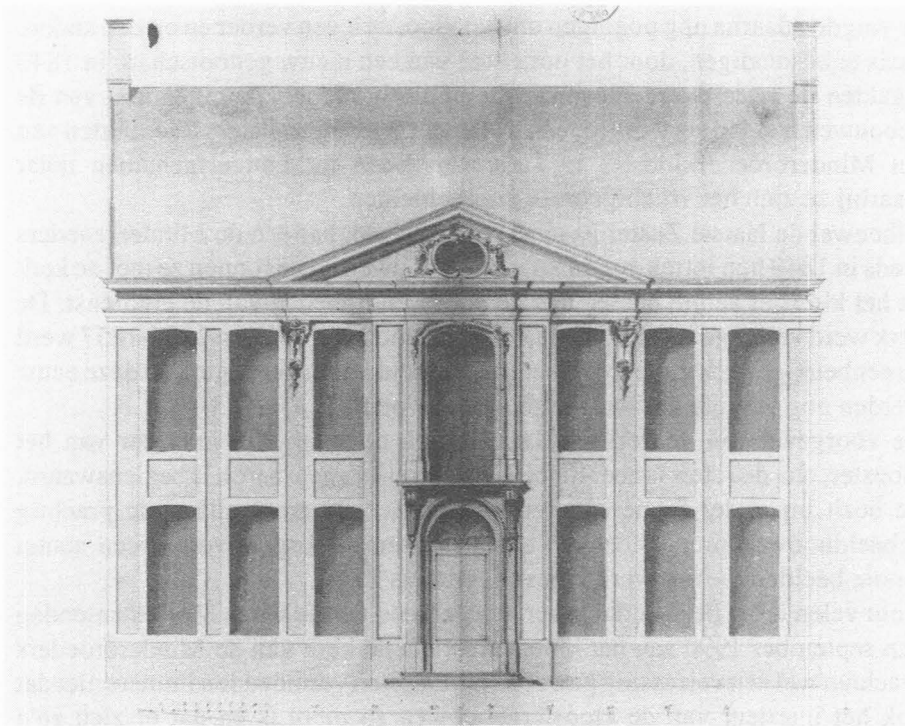

Fig. 3. "Hotel Verhaegen-Lammens", plan voorgevel 1768 (SAG Reeks 535, farde 220, dossier 23).

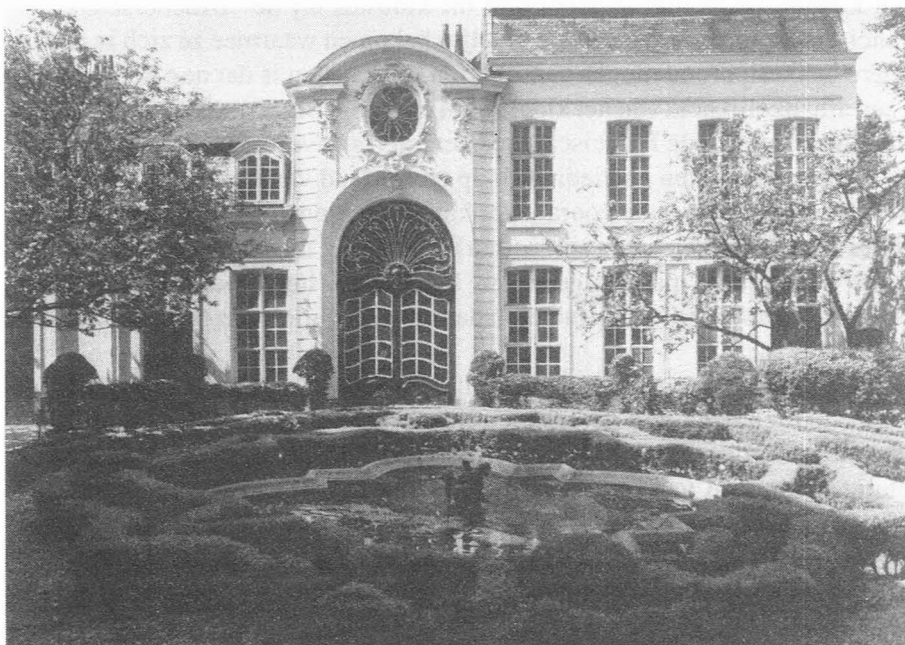

Fig. 3bis. Binnenkoer van het Hotel Verhaegen-Lammens.

Grietens, overleden in 1754, die de woning bij erfenis overliet aan zijn nichten Colette-Thérèse en Françoise de la Vilette. Later werd de woning verkocht aan Antoine-Bernard Triest. Deze was Schepen van de Keure in 1754 en van Gedele in 1759 en huwde in 1753 met Eléonore-Philippine de Crombrughe. Antoine-Bernard Triest richtte een verzoek tot de Schepenen van de Keure om het gebouw grondig te vernieuwen en wendde zich daarvoor tot de befaamde Gentse bouwkundige David 't Kindt. Het plan met het ontwerp van voorgevel werd in 1768 goedgekeurd. Het lag in de lijn van de overgang tussen stijl Lodewijk XIV en Lodewijk XV. Ter illustratie geven we de tekening van de mooie voorgevel uit 1768 die zich op het Gents Stadsarchief bevindt (Fig. 3). De huidige voorgevel is echter niet meer identisch aan de oude. Op het einde van de 18de eeuw werd de bouw immers in vereenvoudigde zin gewijzigd. In een bijdrage, gewijd aan deze woning en verschenen in "Beschermd Monumenten en Landschappen in de Provincie Oost-Vlaanderen - 1976", wordt de mening vooropgesteld dat geheel de bouw een waardevolle getuige is van de snelle aanpassing in de privaat-architectuur op het einde van de 18de eeuw, overgaand van rococo naar het neo-klassicisme. Het interieur beantwoordt nog in grote mate aan de originele bouw.

Claire Lammens, dochter van Jules-Clément Lammens, die eigenaar geworden was van de herenwoning, huwde in 1872 met de heer Arthur Verhaegen. Vandaar de benaming "Hotel Verhaegen-Lammens".

Burggraaf Terlinden, die aan het "Hotel Verhaegen-Lammens" een interessante studie wijdde, waaraan we een aantal gegevens ontleenden, heeft een omstandige beschrijving gegeven van het gehele gebouw: het hoofdgebouw, de gevel aan de kant van de tuin, de bijgebouwen, de salons evenals van het prachtig interieur en de rijke versieringen die er zijn in aangebracht. Onder deze laatste moeten de decoratieve panelen worden vermeld die het werk zijn van de Gentse 18de eeuwse schilder Pierre-Norbert van Reysschoot.

Wat nog de voorgevel betreft, herinnert Terlinden eraan dat de weduwe van Antoine-Bernard Triest, die haar echtgenoot lang overleefde, in de eerste jaren van de 19de eeuw "toegaf aan de voorliefde voor de Empirestijl en de aegyptomanie die een van de karakteristieken was van deze stijl en dat zij de omlijsting van de vensterdeur van het eerste verdiep wijzigde door haar op de zijden te voorzien van twee figuren uit de stijl van de Pharao's die, alhoewel ze niet aan sierlijkheid ontbraken, toch de samenhang van het geheel van de voorgevel schaden".

Tot besluit van zijn uitvoerige bijdrage schrijft Terlinden "dat dit huis verdient geklasseerd te worden bij de bijzonderste en de schoonste van ons land". Het "Hotel Verhaegen-Lammens" aan de Houtlei blijft aldaar zeker een van de mooiste en waardevolste architectonische verwezenlijkingen.

Reeds van oudsher waren aan de Westkant van de Houtlei kleine, smalle en landelijke straatjes gelegen zoals de Maagdenstraat, de Brandstraat, de Welinckstraat en de Schouwvagersstraat die vele eeuwen oud waren.

In de Brandstraat en in de Wellinckstraat bevinden er zich nog merkwaardige exemplaren van kleine, volkse woningen, de typische 17-18de eeuwse wevershuisjes met de grote dakkapellen (dit voor het nodige daglicht op de zolder). Die straatjes hadden hun eigen geschiedenis, legende en soms ook gebruiken zoals die van de "pestkaars" en van de "Kappellekensviering" in de Brandstraat. Tot in de 19de eeuw waren er in de Brandstraat en in de Wellinckstraat nog beluiken waarvan sommige dateerden uit de 18de eeuw.

Dat de Schouwvagersstraat in vroeger tijden "Vulresteghe" en daarna ook "Vuulsteghe" of Vuilstege heette, was geen toeval, als men weet dat er sinds eeuwen (reeds in de 14de eeuw) grote hoeveelheden vuilnis in gestort werden. Men kan zich een idee vormen van de toestand die er moet geheerst hebben; het zal inderdaad wel een vuil steegje geweest zijn. Het kan dan ook niet verwonderen dat in een dergelijk straatje een speciaal soort mensen woonden die het op allerlei gebied niet zo nauw namen met de regels en dat het straatje eeuwenlang een kwalijke reputatie had. Dat het straatje later ook Schouwvagersstraat genoemd werd zou het te danken gehad hebben aan het feit dat talrijke bewoners die stiel uitoefenden en aan de aanwezigheid van een herberg, allicht ook geen toeval, "den Schouwvager" genoemd.

Het "Bouck van Crime" maakte in 1563 melding van feiten welke zich op 10 november 's nachts in de Vuilsteeg in en voor de woning van een van de bewoonsters voordeden en beroering verwekten in het straatje. Het waren niet de enige gevallen van die aard aldaar.

Net voorbij de Schouwvagersstraat, richting Poel, bevindt zich aan het nr. 34 het zeer ruime en statige 18de eeuwse "Hotel Ortegat", gebouwd in 1735 (Lodewijk XIV-stijl). We geven er een foto van, afkomstig van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten Gent (Fig. 4). Men kan deze mooie herenwoning ook onderscheiden rechts op de aquarel van J.J. Wynants waarover we het reeds eerder hadden (Fig.1).

Wat verder naar de hoek toe staan er twee woningen (nr. 14 en 10) met een mooie, elegante, bepleisterde gevel. Tussenin de woning die het nr. 12 draagt met een fraaie trapgevel in rode baksteen, waarschijnlijk bouwjaar 1624.

Een andere markante gevel is die van het huis gelegen op de hoek van de Oude Houtlei en van de Hoogstraat. Het gaat om een typisch 17de eeuws Gents gebouw met trapgevel. Boven de ingang deur onder een boog prijkt een pauw in halfverheven beeldwerk. In de 17de eeuw was daar een brouwerij gevestigd genaamd "DE PAUW", maar voordien in de 15de eeuw, was daar ook al een "bruwerie" gelegen, alhoewel de naam die het pand toen droeg "DE PALE" scheen te wijzen in de richting van een bakkerij. De woning bezat in de 15de eeuw een houten gevel en het is in de 17de eeuw dat deze in steen werd herbouwd en dat de naam veranderde. In de gevel bemerkt men eveneens boven de ramen naast de ingang deur in halfverheven beeldwerk de "Vorken"

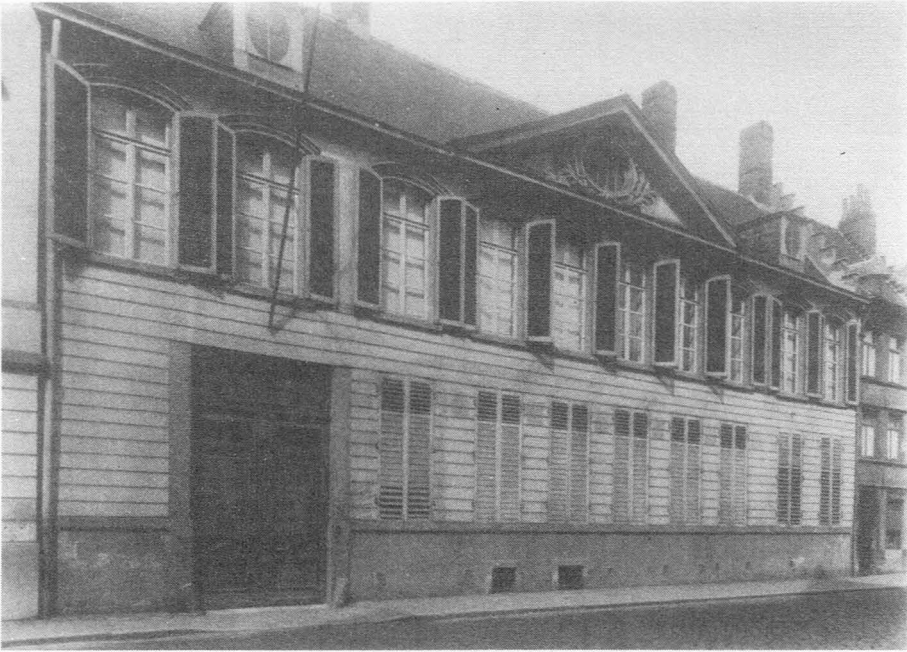

Fig. 4. Het "Hotel Ortegat" aan de Houtlei (Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten, Gent).

en "stuckmanden" van de brouwersneringen. In dit pand, dat in de loop van de tijd herhaaldelijk van bestemming veranderde, is thans een privé-club gevestigd. Allicht passend in het kader van een historische terugblik, geven we ter illustratie een foto daterend van 1925; toen was daar op de hoek van de Oude Houtlei en van de Hoogstraat de *Traiteur A. Van Den Veegaete* gevestigd met de opschriften: "Diners en ville & en Province", "Comestibles Volailles et Gibiers" (Fig. 5). De geschiedenis van de Houtlei vertoont ook nog andere aspecten dan degene die we tot hiertoe belicht hebben.

Aan de hoek van de Oude Houtlei en de Schouwvagersstraat, daar waar zich thans het naar onze mening architectonisch niet bepaald geslaagd en in de omgeving niet goed geïntegreerd gebouw van het Kunstsecundair Instituut van St.-Lucas bevindt, dat later nog ter sprake zal komen, was destijds de "PARNASSUS" gelegen die in het Gents maatschappelijk- en verenigingsleven een rol heeft gespeeld en in het bijzonder dient vermeld.

In de loop van het laatste kwart van de 18de eeuw kwam er op die plaats aan de Houtlei een herberg genaamd "PARNASSUSBERG". Daar vestigde zich volgens Fr. De Potter in 1780 de Oude Rederijkerskamer "De Fontaine". Ook G. Deseyn vermeldt de datum van 1780. Guy Verriest evenwel, die een uitvoerige studie wijdde aan "Het Lyrisch Toneel te Gent van de oorsprong af tot op heden" (1964), schrijft dat op 7 juli 1789 de Rederijkerskamer "De Fontaine" een overeenkomst afsloot met de heer Neerman waardoor deze het

Fig. 5. Huis gelegen hoek Oude Houtlei-Hoogstraat (1925) (Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten, Gent).

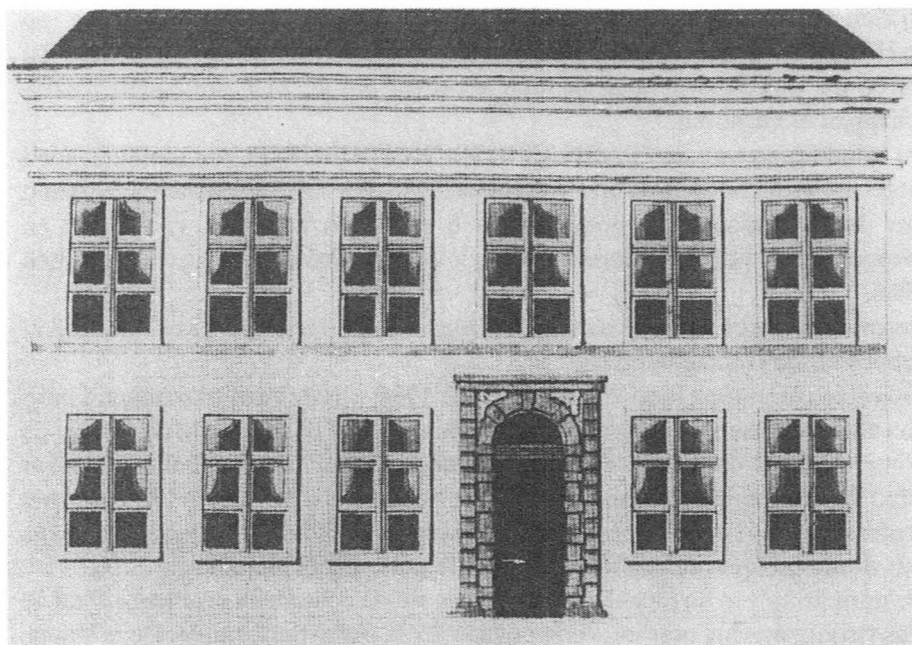

Fig. 6. Parnassusschouwburg - gevel.

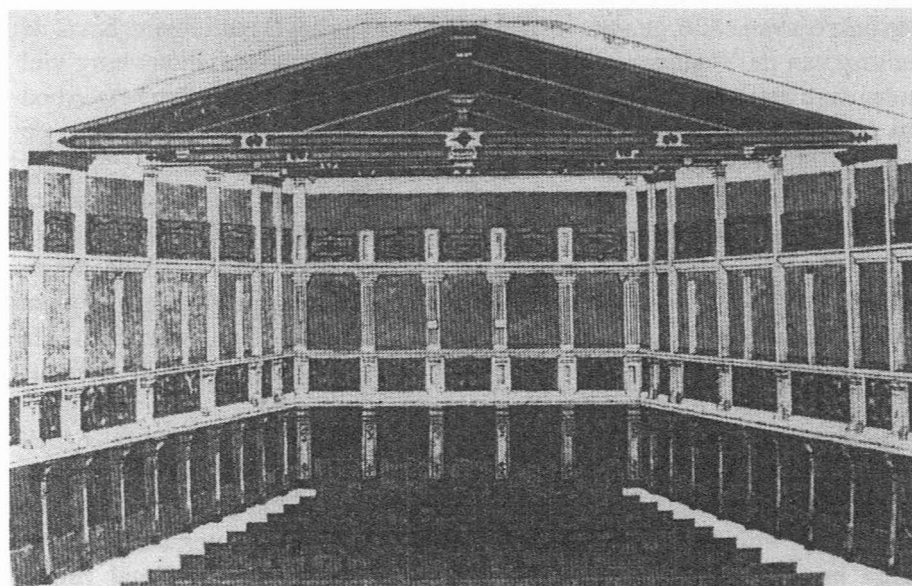

Fig. 7. Parnassusschouwburg (Beide platen uit het boek van Bevel). Binnenzicht (Overgenomen uit het Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1964).

op zich nam om een nieuwe toneelzaal bij zijn herberg "De Parnassusberg" op de Houtlei te bouwen. Daarbij bekostigden de Fonteinisten het toneel zelf. Zij waren de hoofdhuurders en hadden het recht om de zaal aan andere gezelschappen te verhuren.

De inhuldiging van de "PARNASSUSSCHOUWBURG", die tamelijk goed uitgerust was, vond plaats op 10 augustus 1789. Hierbij twee platen in verband met de "Parnassusschouwburg" (Fig. 6 en 7) uit het boek van Bevel en overgenomen uit het Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1964.

Herinneren we er terloops aan dat het toneel in de 19de eeuw heel wat bijval genoot bij de Gentse burgerij.

In overeenstemming met de conventie van 1789 was de Parnassusschouwburg niet alleen de nieuwe "Nederduytsche Schouwburg" die bespeeld werd door de Fonteinisten en door andere Nederlandstalige liefhebbersgezelschappen maar werd hij ook verhuurd aan andere gezelschappen o.m. vanaf 1799 aan het professioneel "Théâtre des Variétés Amusantes". Dit laatste bezat trouwens een flinke groep artiesten met o.a. de drie gebroeders Hanssens.

De oprichting van de toneelzaal Parnassus stelde echter een probleem want ze was strijdig met het octrooi, verleend aan de St. Sebastianusgilde. Deze laatste spande dan ook in 1793 een proces in maar dit werd geschorst tijdens de Franse Bezetting omdat de Gilde zelf afgeschaft werd.

Een dekreet van 1806, genomen door de Prefect van het Departement, beval de sluiting van de Vlaamse schouwburgen. Ook de Parnassusschouwburg viel onder deze maatregel en ging vanaf 1 januari 1807 dicht ingevolge het verbod om Nederlandse vertoningen te geven. Hij bleef dat tot in 1812 toen de Fonteinisten er opnieuw optraden.

Onder de in Gent in 1831 bestaande Maatschappijen en Schouwburgen vermeldt Destanberg o.a.: "De Vlaamsche Schouwburg" in de Parnassusberg op de Houtlei: vertoningen werden er gegeven door de Verenigde Maatschappijen van Rhetorica (samensmelting van de vroegere Maatschappij van Rhetorica, van de Fonteinisten en van de Verenigde Kunstvrienden). De Maatschappij van Rhetorica gevestigd in de Parnassusberg had in 1833 als voorzitter de heer B. Van Acker.

In de marge dient vermeld dat de Parnassus bij wijlen niet enkel het bezoek kreeg van toneelliefhebbers want de kroniek van het jaar 1831 vertelt ons dat, naar aanleiding van de tegen de orangisten in de stad genomen maatregelen, op 10 juli 1831 huiszoekingen plaats hadden bij de heer De Souter, advocaat, en in de herberg Parnassus op de Houtlei. Er werden een zestigtal zeisen aangeslagen.

Op 23 september 1833 ging er, ter gelegenheid van de verjaring van de Omwenteling van 1830, bij beslissing van het Gemeentebestuur, in de zaal Parnassus een kosteloze toneelvoorstelling door die gegeven werd door de Maatschappij van Rhetorica.

Lode Hoste schrijft dat de toneelmaatschappij "Melpomène" op 15 april 1833 haar eerste vertoning gaf in de zaal Rhetorica op de Houtlei. Als "Société de Melpomène" stond de vereniging bekend om haar dramatische voorstellingen in het Nederlands en in het Frans. Ze organiseerde ook concerten met zang in de "Parnassusberg".

Het bleef daar echter aan de Houtlei niet bij toneel alleen want op 17 januari 1836 wordt er medegedeeld dat in de zaal der Rhetorica een nieuwe maatschappij, welke voor doel heeft in de kunst van het dansen de meest mogelijke volmaaktheid te bereiken, er haar eerste feest geeft "dat door de afwisseling van Costumen, Balletten, Dansen en verdere springvermogens de liefhebbers alleszins bevredigt".

In verband met de Houtlei nog iets anders.

In 1836 stond er op 31 juli in de Gazette van Gend volgende feestelijke aankondiging:

BYLOKE - FOIRE
OP DE HOUTLEY TE GEND

"Ter gelegenheid van de Byloke-Foire zal men in den Estaminet Rhetorica allerhande kunnen bekomen aen eenen civilen prys. Gedurende de zelve Foire zullen er in gemelden Estaminet Wafels gebakken worden.

Op den 8 Augusti aenstaende zullen 'er in den voornoemden Estaminet twee Zilveren Snuyfdozen verspeelt worden; eene met de Wiskaarten en eene met de Teerlingen".

Maar hoe kwam men tot die BYLOKE-FOIRE op de Houtlei? Het antwoord luidt als volgt: De bewoners van St. Pietersplein hadden op 5 juli aan het stedelijk bestuur gevraagd om de Zomerfoor (van 1 tot 14 oogst) terug op St. Pietersplein te houden.

Sinds eeuwen werd de Zomerfoor, "Potjensmarkt" genoemd, op St. Pietersplein gehouden maar in 1702 werd ze, door toedoen van de Abt van St. Pieters naar het Bijlokeveld overgebracht. De Zomerfoor heette toen "Bijlokefoore" en stond deels voor de Bijloke en deels op de Lindelei opgesteld. Het verzoek van de bewoners van St. Pieters werd niet ingewilligd en het Gemeentebestuur deed in 1836 de Zomerfoor overbrengen naar de Violettenlei, verlenging van de Houtlei. In 1837 werd de Bijlokefoore of Byloke-Foire echter terug naar de Lindelei verplaatst. Het was dus maar een kort intermezzo geweest.

Vanaf 1837 werd de "Société Grétry", een Franstalig amateursgezelschap, de hoofdhuurder van de Parnassusschouwburg. Deze herbergde ook de Gentse Opera tijdens het oprichten van de Grote Schouwburg (1837-1840). Einde 1838 had de maatschappij Grétry reeds een tweetal voorstellingen gegeven, namelijk met de opvoering van "Le Châlet" en het eerste bedrijf van "Les Huguenots".

De in 1840 gestichte "Broedermin en Taelyver" gaf zijn voorstellingen in dezelfde zaal, afwisselend met die van de Fonteinisten, tot de zaal in 1848 haar bestemming als schouwburg verloor om een dansgelegenheid te worden. Maar

reeds tijdens de Gentse feesten van 1843, het eerste jaar dat er bij beslissing van de Gemeenteraad jaarlijks een algemene kermis werd ingericht die dat jaar in de loop van de maand juni zou plaats vinden, werd er op zondag, maandag en dinsdag telkens een bal gegeven in de zaal Rhetorica in de Parnassusberg waarvan het toegangsgeld 0,75 fr. per bal bedroeg.

Toen de eigenaars van de Parnassusschouwburg aan de Rederijkerskamers lieten weten dat het lokaal een danszaal zou worden, kon Hip. van Peene, de bezieler van "Broedermin en Taelyver", er de architect Louis Minard van overtuigen om een nieuwe schouwburg te bouwen. Die zou er komen aan de Walpoortstraat. De openstelling van de Minardschouwburg - Minard's Schouwburg geheten - had reeds plaats op 12 juni 1847 met een voorstelling door Broedermin en Taelyver". Rond de eeuwwisseling was er al een eerste renovatie van de schouwburg noodzakelijk. Het valt niet binnen het bestek van onderhavige bijdrage om verder in te gaan op de nochtans interessante geschiedenis van de Minardschouwburg die ook vandaag weer in de aktualiteit staat door de renovatie ervan en wat ermee verband houdt.

De Parnassus had dus een andere bestemming gekregen. In die zaal lag van 1850 tot 1865 de maatschappij der "Zware Gentenaars" waarvan de leden leerden dansen bij P. Van Acker. Over Pieter Lieven Van Acker schreef de Gazette van Gent "dat deze wakkere man, ofschoon 51 jaar, nog de onmogelijkste sprongen wist te maken, dat hij lessen gaf in dansen sedert 1835 en dat hij vader was van 19 kinderen". Aan pittoreske figuren, die dan gewoonlijk in de volksmond nog een bijnaam kregen, ontbrak het daar in alle geval niet.

Nadat de Parnassus zijn functie als toneelzaal had verloren, deed hij echter niet alleen dienst als danszaal maar werd hij ook gebruikt voor het beleggen van vergaderingen en meetings.

In "Gent in 1881" noteert M. Steels dat op 17 maart van dat jaar op een meeting in de Parnassus een spreker de lof had gemaakt van de Nihilisten die de Tsaar van Rusland hadden vermoord. De spreker had eraan toegevoegd dat Koning Leopold II hetzelfde lot zou ondergaan.

Op 19 maart 1881 meldde de Gazette van Gent: "de heer E. Anseele, letterzetter, schrijft ons dat hij de persoon is van wie men zegde dat er tegen hem vervolgingen ingespannen waren om in een meeting, in de Parnassus gehouden, uitgeroepen te hebben dat Koning Leopold II hetzelfde lot zou ondergaan als de Keizer van Rusland; de heer Anseele laat ons weten dat er tegen hem geen vervolgingen ingespannen zijn. Volgens onze briefschrijver is er op bedoelde meeting niets dergelijks gezegd".

Op 6 juli 1881 werden te Gent strooibriefjes verspreid ten gunste van het algemeen stemrecht. 's Anderendaags volgde er een manifestatie. Een optocht vertrok van de herberg "Den Duitsch", lokaal van de socialisten, en trok naar de Parnassus waar een meeting werd gehouden.

De Gazette van Gent van 3 november 1882 brengt verslag uit over de voordracht die daags voordien in de Parnassus werd gehouden door Louise Michel,

Franse revolutionaire en voorvechtster van de Parijse Commune. De voordracht was voorzien voor 6 uur. Voor de Parnassus stond de Houtlei vol van het volk, meestal werklieden, allen kalm en rustig. Ook in het Schouwva-gersstraatje bevond er zich veel volk. Reeds om 4 uur zat de zaal proppensvol, zo schrijft de Gazette van Gent, en onder de aanwezigen talrijke vrouwen en meisjes.

Louise Michel wordt verwelkomd en voorgesteld door E. Anseele. Louise Michel voert het woord. Anseele vertaalt voor het publiek de woorden door Louise Michel uitgesproken. Hij doet het met getrouwheid en op werkelijk merkwaardige wijze, zo voegt de krant eraan toe. Men juicht Louise Michel geestdriftig toe; ze wenst het Gents werkvolk geluk met zijn houding. "De Gentse werklieden zijn de waardige zonen van Jacob van Artevelde" roept ze nog uit. Wanneer Louise Michel vertrekt, barst de zaal nogmaals uit in toe-juichingen.

Louise Michel moest ook nog op een andere plaats in de stad gaan spreken, namelijk in de Hippodroom. Daar wachtte er echter een ander schouwspel, zo meldt de Gazette van Gent. Er was veel woeling en gejuuw en de spreekster kon zich, wegens het kabaal door tegenmanifestanten, niet verstaanbaar maken. Ze moest onverrichterzake heengaan. Om daartegen te protesteren organiseerden de Gentse socialisten in de Parnassus een meeting waarop een door E. Anseele ondertekend protest werd geformuleerd en steun werd toegezegd aan Louise Michel.

Zoals we kunnen vaststellen was er in die jaren veel drukte op de Houtlei. Er werd in de Parnassus niet enkel gedanst maar ook geregeld vergaderd en over politiek gesproken.

Toch waren er ook soms nog andere stemmen te horen in de Parnassus. Zo kwamen in 1890 predikanten van het Reddings-leger er het geloof verkondigen van William Booth, de Engelse stichter en generaal van het Leger des Heils.

Maar er stonden op de Houtlei andere zaken te gebeuren.

Het einde van de 19de eeuw was nabij en de eeuwwisseling werd op de Houtlei gekenmerkt door een andere en zeer belangrijke gebeurtenis die het aanschijn ervan op doorslaggevende manier en in ongunstige zin zou wijzigen. Inderdaad, in 1899 besliste het Gents Stadsbestuur om de GRACHT OP DE HOUTLEI TE DEMPEN en de aldus bijgewonnen grond aan de aangelanden te verkopen. Het Sint-Amandusinstituut verwierf over een grote lengte een breed stuk van die grond en bouwde op de gedempte Gracht en op de aloude kaai- en vestingmuren een nieuwe vleugel met klaslokalen, slaapzalen en een vergaderzaal. Sint-Lucas bouwde eveneens op de aangewonnen grond en breidde dus verder uit. Een groot gedeelte van de gebouwen dateert trouwens van na de demping. Ook de Jezuïten namen een deel van de gedempte Gracht in bezit.

Het Schokkebroersvestje, langs waar men de kapel van de Alexianen bereikte

en dat ontstaan was in de Middeleeuwen, verdween ingevolge de uitbreiding van het Sint-Amandusinstituut, aan de kant van de Poel voor goed uit het stadsbeeld in het begin van deze eeuw, namelijk in 1904. Het onderging later, in de loop van de jaren dertig, hetzelfde lot aan de kant van de Watergraafstraat.

Er was zeer veel veranderd op de Houtlei. De machtige Poorten en Torens waren een na een gesloopt; prachtige historische gebouwen waren verdwenen; de Gracht was gedempt en de indrukwekkende omwalling- en vestingmuur behoorde tot het verleden. De Houtlei verloor haar schilderachtig en uniek karakter. Een historisch Gents stadsgezicht had opgehouden te bestaan. Het bouwkundig patrimonium van onze stad werd tijdens de 19de eeuw zwaar togetakeld en verminkt. De Houtlei ontsnapte er niet aan.

Er waren nochtans vurige verdedigers geweest van het Gents stadsschoon die zich hevig hadden verzet tegen het plan om de Houtlei te dempen. Onder hen Armand Heins en Fr. De Potter. Deze laatste wees er op dat het dempen van de Houtlei geen vondst was van "WANDALEN" op het einde van de 19de eeuw want dat reeds in het jaar 1816 op het stadhuis de vraag geopperd werd of het niet goed zou zijn de Houtlei op te vullen. Het voorstel kwam opnieuw ten berde in 1845 en in datzelfde jaar werd de suggestie tot overwelving van de Houtlei afgewezen. Nog jaren later betreurde De Potter in bittere woorden de maatregel die Gent een enig schoon stadsgezicht armer had gemaakt.

Toen de Houtlei gedempt werd, was deze al lange tijd onbevaarbaar geworden. De waterloop werd niet enkel inzake onderhoud ernstig verwaarloosd maar met de toestemming van de stad werden er 's winters zelfs karrevrachten sneeuw en straatvuil in uitgestort. Dat was natuurlijk niet van aard om de waterloop te vrijwaren. De vervuiling van de waters vormde ook toen een zeer ernstig probleem.

De vraag dient in ieder geval gesteld of men aan de kant van de stad wel ernstig genoeg naar een oplossing gezocht had om de Gracht en tevens het gehele landschap te bewaren. Het antwoord luidt: neen!

De demping van de Houtlei, wat er in de 19de eeuw reeds was aan voorafgegaan en wat er daarna nog op volgde, bracht de teloorgang en het einde met zich van een der schoonste Gentse leien.

Zoals reeds gezegd, bouwden St-Amandus, St-Lucas, de Jezuiten en andere aangelanden van het begin van deze eeuw af op de gedempte Houtlei. Het Sint-Amandusinstituut breidde zich doorheen verschillende bouwfasen tot in 1976 verder uit.

Er weze terloops aan herinnerd dat het in de loop van de jaren dertig was (1934-1935) dat de lagere school en de middelbare afdeling gesplitst werden in een Nederlandstalige en Franstalige sectie.

De Vervlaamsing werd voltooid na de oorlog met de afschaffing in 1945 van de Franstalige handelsafdeling.

De mooiste delen van het gebouwencomplex van het Sint-Amandusinstituut

blijven naar onze mening nog steeds deze die behoorden tot het voormalig klooster der Alexianen met o.m. de mooie barokke kapel van het einde van de 17de eeuw met het zeer sierlijk torentje en het tegen de kapel aanleunend gebouw met trapgevel dat trouwens aantoonde tot waar destijds de kaaimuur van de Houtlei kwam.

Het mooie barokke ingangspoortje, dat zich eertijds in de St. Michielsstraat bevond en aldaar gelukkig van de architectonische vernieling, die er aangebracht werd, kon gered worden, werd in 1980 overgebracht naar de Houtlei. Nachtelijk vandalisme is er echter oorzaak van geweest dat de H. Amandus, wiens beeld boven het poortje prijkt, recentelijk zijn twee handen werd afgehakt. Toch wel een bijzonder triestige mentaliteit die sommige mensen bezielt om dergelijke daden te stellen.

St-Lucas breidde zich na de demping verder uit aan de beide zijden van de Zwarte Zustersstraat. Het nam ook bezit van de Kerk van de Jezuïeten die voor de eredienst gesloten werd en tot andere doeleinden aangewend. Later ging ook de Residentie van die Paters in de handen van het St-Lucasinstituut over. In 1926 vestigde het St-Lucasinstituut in de vroegere Parnassus een afdeling van het HIGRO (Hoger Instituut voor Grafisch Onderwijs).

Heel wat lezers hebben ongetwijfeld nog de oude, zij het dan gewijzigde gevel van de vroegere Parnassus en het ernaast gelegen "Estaminet" gekend vooraleer deze volledig verdwenen.

In het begin van de jaren 1950 werd ook de oude feestzaal van de Parnassus nabij de hoek van de Schouwvagersstraat afgebroken.

Ook in de voorbije jaren is de Oude Houtlei niet van harde ingrepen en van storende nieuwbouw gespaard gebleven.

Daar waar eens de Parnassus gelegen was, aan de hoek van de Oude Houtlei en van de Schouwvagersstraat, werden door Sint-Lucas voor zijn Kunstsecundair Instituut nieuwe gebouwen opgetrokken (eerste steenlegging in 1988) die architectonisch allerminst aangepast zijn aan de omgeving en aan het algemeen karakter van de Houtlei.

Indien er in dit geval gestreefd werd naar integratie van oud en nieuw - wat in sommige gevallen wel mogelijk is wanneer het op een verantwoorde wijze gebeurt - kan niet worden gezegd dat deze poging als geslaagd mag worden aanzien, wel integendeel. Er ontstond met de omgeving trouwens een ernstige controverse van zodra het plan bekend raakte om tot dat soort bouw over te gaan. Er werden schriftelijke bezwaren en petitie's opgesteld en ingediend maar zonder resultaat.

De zijgevel van het 18de eeuwse herenhuis, gelegen aan de hoek van de Oude Houtlei en van de Schouwvagersstraat, draagt vandaag nog de sporen van verschillende protestacties die destijds gevoerd werden. Ter verduidelijking een foto die dateert van april 1989 waarop men de graffiti kan zien (Fig. 8). De teksten die men er heden nog kan lezen, laten aan duidelijkheid niet te wensen over:

Fig. 8. Graffiti op de zijgevel hoek Schouwvagersstraat 1989 (Eigen foto).

ST. LUCAS BID VOOR ONS. OM 'T MINSTE BEZWAAR DAT NIET KON. OM SUBLIEME INTEGRATIE... OM 'N BREDERE STRAATMOND. OM 'N BLINDE MUUR... DIE WEL KAN... OMDAT ST. LUCAS ALLES MAG. BOUWEN ZONDER PARKING. IEDEREEN GELIJK VOOR DE WET. OMDAT VOETGANGERS SLACHTVEE ZIJN. OMDAT VEILIGHEID NONSENS IS. WIJ DOEN VERDER...

Verschillende zaken werden op de korrel genomen. Maar het haalde allemaal niet veel uit en ook Sint-Lucas verhoorde blijkbaar niet de gebeden van hen die hem aanriepen. Hij haalde er zelfs de H. Geest niet bij om de ontwerpers beter te inspireren en tot andere gevoelens te brengen. En zo werden het stadsgezicht aan de Houtlei en het historisch kader nogmaals aangetast en geschonden. De gevelstructuur van het Kunstsecundair Instituut

is log en lomp en oogt niet fraai. Ze komt het beeld van de Houtlei aldaar zeker niet ten goede en steekt schril af, maar in ongunstige zin, tegen het waardevolle dat op de Houtlei uit voorbije stijlperiodes overgebleven is. Zie maar, eveneens op de hoek van de Schouwvagersstraat en van de Oude Houtlei, bevindt zich ter hoogte van de eerste verdieping van het reeds eerder genoemd 18de eeuws herenhuis ingewerkt in de gevel, een oud, mooi, barokke kapelletje met O.L.V. beeld. Men kan het heel even onderscheiden op de foto van Fig. 8. Eenvoudig, sierlijk en schoon.

Ja, men kan het alleen maar herhalen; de Houtlei zal nooit meer zijn wat ze lange tijd geleden geweest is en het zijn niet de in 1991 en 1992 aldaar uitgevoerde werken die haar ook maar een deel van de oude glans zullen teruggeven.

DIE WEGEN- EN RIOLERINGSWERKEN VORMEN DAN WEER EEN EPISODE OP ZICHZELF

Toen er in september 1991 een aanvang mede werd gemaakt, kwamen vanwege de bewoners van de Houtlei, die vooraf niet op de hoogte waren gebracht en dus zeker niet werden geraadpleegd, heel wat vragen, klachten en voorstellen. "De Oude Houtlei heeft ervan", "Inwoners Oude Houtlei ongerust over werken", kon men o.m. in de maanden oktober en november 1991 in Gentse kranten lezen en dat vertolkte goed wat de mensen aldaar dachten: in niets overdreven.

Nadat er met de werken al was begonnen en er bij de bewoners zelf van de Houtlei beroering was ontstaan, werd er een informatievergadering belegd met de Schepenen van Openbare Werken en met vertegenwoordigers van de bevoegde stedelijke diensten. Het leverde allemaal niet veel op. Er werd geantwoord dat de werken reeds in 1989 door de Gemeenteraad waren goedgekeurd en dat er, om subsidiëredenen, niet veel meer aan de bestaande plannen kon gewijzigd worden; hoogstens kon eventueel nog met suggesties voor kleinere aanpassingen rekening worden gehouden. Ten gronde zou er niets meer veranderen en daarmee kon men het stellen. De bewoners van de Houtlei werden voor voldongen feiten geplaatst. Ze waren er zeker niet erg gelukkig mee en zagen de afloop argwanend tegemoet.

Voor een tijdje werd de Houtlei weer een stukje gracht; ter verduidelijking een foto uit die dagen - oktober 1991 - (Fig. 9). Maandenlang is het voor de aangelanden aldaar een mizerie van jewelste geworden. Ongemakken van allerlei aard, het ploeteren in de modder, het dagelijks aanhoudend zenuwslopend lawaai van de ingezette mechanische tuigen, het bijwijken zwaar gedaver en gedruis dat sporen heeft nagelaten, de enorme hoeveelheden vuil die de bewoners van de Houtlei en ook anderen in de omgeving vanaf september 1991 tot een heel eind in 1992 voortdurend binnenkregen en moesten verwijderen - voor zover dat mogelijk was -, de geleden schade, hebben er voor gezorgd dat het voor de betrokkenen een zeer moeilijke tijd werd. Trouwens ook niet van gevaar ontbloeit want voor wie de overkant van

Fig. 9. De Houtlei werd weer voor een tijdje een stukje gracht (Eigen foto).

de straat moest bereiken, zat er tijdens bepaalde fasen van de werken het risico van struikelen of van uitglijden altijd in. Sommigen ondervonden het aan den lijve. Er werd ook niets gedaan om de voetgangers enigszins behulpzaam te zijn of voor hun veiligheid te zorgen.

Er was ook even paniek toen half oktober 1991 een graafkraan aan de hoek van de Oude Houtlei en van de Zwarte Zustersstraat een meetklok van de gasleiding afrukte en zodoende een lek veroorzaakte dat een grote hoeveelheid gas liet vrijkomen. Gelukkig zonder erg maar men had toch wel even schrik gehad en de adem ingehouden.

Na de wegen- en rioleringswerken die in 1988 in de Hoogstraat en aan de Poel uitgevoerd werden en reeds voor heel wat problemen hadden gezorgd, volgde er nu in 1991 en 1992 voor de mensen aan de hoek van de Oude Houtlei en

van de Poel een tweede episode die opnieuw veel last en hinder veroorzaakte en terug schadelijke gevolgen met zich bracht. Ook aan de voetpaden en aan het wegdek op de Poel was er nu heel wat schade en het is wel de vraag of bepaalde panden aldaar ook niet geleden hebben onder de werken; allicht wel. Alsof het allemaal niet genoeg was, kwam er nog geregeld een stukje nachtelijk vandalisme bij kijken. Misschien vonden sommigen dat de maat niet vol was en dat ze er best nog een schepke bovenop deden. Het geduld van de mensen werd er in ieder geval zwaar op de proef gesteld.

Tijdens de uitvoering van de werken werden ook nu weer op bepaalde plaatsen aan de Houtlei en in de onmiddellijke omgeving overblijfselen van een ver verleden blootgelegd. In de Zwarte Zustersstraat stootte men op de resten van de indrukwekkende omwalling- en vestingmuur en aan de hoek van de Oude Houtlei en van de Poel op stukken van de metersdiepe funderingen van de Turrepoort en waarschijnlijk ook van de Turrepoortbrug en van een kaaimuur.

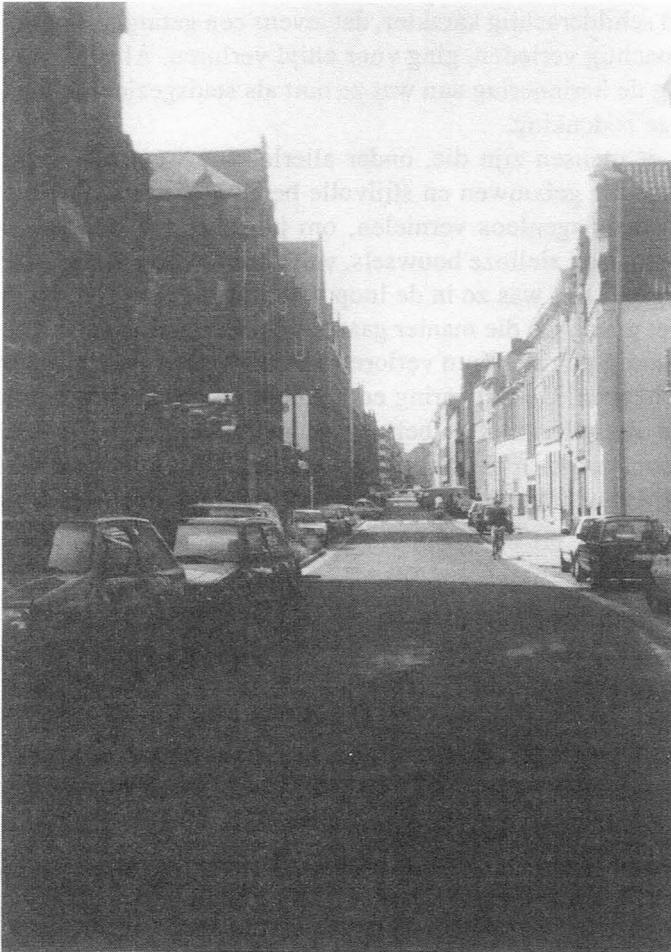

Fig. 10. De Oude Houtlei begin juli 1992 (Eigen foto).

Of de Houtlei, na de uitvoering van die werken, nu wel "een straat met veel mogelijkheden" zal worden, zoals vooropgesteld door beleidsmensen en wat voor positiefs dat voor de bewoners precies inhoudt, ook wat de verkeersregeling betreft, blijft wel zeer de vraag.

Misschien zal men vlugger dan verwacht tot de vaststelling moeten komen dat het anders en beter had gekund. Naar ons persoonlijk en bescheiden oordeel heeft de Oude Houtlei er niet veel bij gewonnen, ook niet inzake woonkwaliteit.

Bijgaande foto (Fig. 10) toont de Oude Houtlei zoals ze er voorkomt begin juli 1992; een beeld van de Houtlei nu. Kijk nog even terug naar de afbeelding op Fig. 1.

De HOUTLEI NU is, spijs de mooie panden die er zich heden nog bevinden, niet meer wat ze VROEGER geweest is. De zware tol, die ook zij aan de 19de eeuwse vernielzucht moest betalen, kan niet meer vergoed worden. Haar pittoresk en schilderachtig karakter, dat tevens een getuigenis inhield van een groots en machtig verleden, ging voor altijd verloren. Alleen haar benaming bewaart nog de herinnering aan wat ze ooit als stadsgezicht te bieden had.

Tot slot deze bedenking.

Daar waar er mensen zijn die, onder allerlei voorwendsels, typische oude huizen, markante gebouwen en stijlvolle herenwoningen afbreken of historische sites meedogenloos vernielen, om plaats te maken voor nieuwe en soms smakeloze en ziellose bouwsels, valt voor het bouwkundig erfgoed het ergste te vrezen. Dat was zo in de loop van de 19de eeuw en het is ook vandaag nog het geval. Op die manier gaan unieke bestanddelen van het waardevol bouwkundig patrimonium verloren en verdwijnen voor altijd merkwaardige landschappen. De vrijwaring en het behoud ervan blijven nochtans een opgave van het allergrootste belang die moet steunen op de eerbied zelf voor een onvervangbaar patrimonium. Ook de Oude Houtlei en haar geschiedenis als stadslandschap herinneren ons aan dat fundamenteel beginsel.

Juli 1992

Georges BROGET

BIBLIOGRAFIE

- Baillieul B.: Zusters H. Eucharistie, in "Open Monumentendag Gent" September 1990.
- Broget G.: Toen wegenwerken op de Poel en Sint-Michielsplein een stuk ver verleden blootlegden, in "Ghendtsche Tydinghen" 20ste jaargang 1991 nr. 5.
- Celis G.: Beschrijving van Gent - Gent 1920.
- Decavele J.: De Oude Houtlei: Vest en Vestingmuur, in Tijdschrift "Toerisme in Oost-Vlaanderen" 20ste jaargang nr. 5, 1971.
- De Herdt R.: Een Hollands Soldaat penseelt Gent, Stichting Mens en Cultuur 1989.
- De Potter Fr.: Gent van den oudsten tijd tot heden. Zevende en Achtste deel - Gent 1933.
- Deseyn G.: Gids voor Oud Gent - Gent 1984.

- Destanberg D.: Gent sedert 1831 - Voornaamste Gebeurtenissen. Gent 1903.
 - Devos Patr.: Gent "Hotel Verhaegen-Lammens, Oude Houtlei", in "Beschermden Monumenten en Landschappen in de Provincie Oost-Vlaanderen"-1976.
 - Haerens K.: Gentse Gevelbeelden, N.V. Het Volk 1984.
 - Hoste L.: Gezelschapsleven te Gent in de 19e begin 20e eeuw, in "Ghendtsche Tydinghen" 21ste jaargang 1992 nr. 2.
 - Sint-Amandus 1863-1988, Gent.
 - Steels M.: Gent in 1881, in "Ghendtsche Tydinghen" 13de jaargang 1984 nr. 1.
 - Steyaert J.J.: Volledige Beschrijving van Gent - Gent 1857.
 - Terlinden, Burggraaf: Het Herenhuis Verhaegen-Lammens, Oude Houtlei Gent, in "De Woonstede door de eeuwen heen" december 1970.
 - Van Werveke A.: Het Hof Ter Posterne, in "Ghendtsche Tydinghen" 21ste jaargang 1992 nr. 2.
 - Vermeersch K.: Franciscanen - Oude Houtlei, in "Open Monumentendag" september 1990 Gent.
 - Verriest G.: Het Lyrisch Toneel te Gent, van de oorsprong af tot op heden, in "Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1964".
 - De Gazette van Gent, Stadsarchief Gent: referenties. Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten, Gent.
-